

УДК 373.31

DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-4-45-50

Дубровська Л. О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Самойленко О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Дубровський В. Л.

старший викладач кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

**ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
НЕТРАДИЦІЙНИХ УРОКІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

У статті автори піднімають актуальну і важливу проблему упровадження нетрадиційних уроків. Зазначено, що формування і розвиток інтересу до навчання є однією з актуальних проблем саме сучасної початкової школи. Звертається увага на те, що початкова ланка школи повинна не тільки дати учням певну суму знань, а й формувати в них пізнавальні інтереси. Зазначена необхідність використання в освітньому процесі початкової школи нетрадиційних уроків, що позитивно впливає на якість засвоєння ними знань, формування різноманітних предметних умінь і навичок, створення умов для самореалізації школярів, стимулювання їх пізнавальної активності, виховання старанності й відповідальності.

Слід наголосити, що мова не йде про скасування традиційного уроку як основної форми навчання і виховання дітей, про використання в різних видах навчальної діяльності нестандартних, оригінальних прийомів, які активізують всіх учнів, підвищують інтерес до занять і в той же час забезпечують швидкість запам'ятовування, розуміння і засвоєння навчального матеріалу з урахуванням, звичайно, віку і здібностей школярів.

Проаналізовано ефективність уміння вчителя правильно організувати нетрадиційний урок.

Автори акцентують увагу на систематизуванні видів та форм нетрадиційних уроків.

Ключові слова: початкова освіта, початкова школа, молодший учень, пізнавальні інтереси, чинники успішності навчання, нетрадиційні уроки.

Постановка проблеми. Розвиток пізнавальних інтересів дитини – один з найважливіших чинників успішності навчання. Всі зусилля педагога сформувати у дітей будь-які уявлення чи поняття приречені на неуспіх, якщо не вдалося зацікавити учнів навчальним предметом. На даний час формування і розвиток інтересу до навчання є однією з актуальних проблем сучасної освітньої школи. Педагогічною наукою і практикою протягом тривалого часу доведена необхідність теоретичної розробки цієї проблеми та її реалізації.

Актуальність цієї проблеми можна пояснити тим, що сучасні методика і практика початкового навчання почали все більше звертати увагу на особистісний підхід в педагогічному процесі, в якому значне місце посідає саме розвиток і формування пізнавальних інтересів учня.

Важливо підкреслити, що актуальність визначеної проблеми також полягає і в тому, що вчитель початкової школи, перш за все, повинен навчити дітей вчитися, зберегти і розвивати пізнавальну потребу учнів, забезпечити пізнавальні засоби, необхідні для засвоєння основ наук, а цілеспрямоване виконання цих завдань

можливе лише в тому випадку, коли вчитель буде компетентним у особливостях пізнавальної діяльності, її структурі та особливостях молодшого шкільного віку, які значно впливають на формування і розвиток пізнавальних інтересів учнів.

Психологічні дослідження доводять, що пізнавальна діяльність формується в процесі всього життя людини та має свої особливості в кожному віковому періоді. Навчальна діяльність в початкових класах вимагає від учня цілком визначених пізнавальних навичок та засобів, які повинні бути сформованими ще в дошкільний період. І вчитель повинен спиратись на початковий рівень сформованості пізнавальних інтересів своїх учнів не стільки для теоретичного обґрунтування, скільки для практичного застосування на уроках. Потрібно чітко уявляти конкретний зміст різних видів пізнавальної діяльності [10]. Тобто чого і в якій послідовності треба вчити учнів, як озброїти їх прийомами раціонального логічного мислення та ін.

Таким чином, серед багатьох завдань початкової освіти за Концепцією "Нової української школи" формування і розвиток навчально-пізнавального інтересу школярів, який є фундаментом розвитку особистості молодшого школяра в цілому, є одним із найбільш складних і актуальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує факт актуальності і наукового інтересу до проблеми використання нетрадиційних уроків: розкривається роль інтересу в освітньому процесі (Н. М. Бібік, О. І. Киричук, Г. С. Костюк, Л. М. Проколієнко, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипниченко, О. В. Скрипниченко та ін.); вирішення дидактичних проблем, пов'язаних з активізацією пізнавальної діяльності, які побудовані на принципах особистісно-орієнтовного навчання (В. Давидов, В. Зінченко, Н. Тализіна, В. Шадриков, І. Якиманська та інші вітчизняні і зарубіжні вчені).

Сутність пізнавальної діяльності знайшла відображення в дослідженнях, проведених О. Александровою, В. Давидовим, Д. Ельконіним, Л. Занковим, Н. Істоміною, Л. Петерсон та іншими вченими. Проблемам активізації пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку присвячені дисертаційні дослідження Л. Запорожченко, Б. Мартиросян, О. Прокопенко.

Разом з тим дослідження формування і розвитку пізнавальних інтересів, що забезпечують нетрадиційні форми навчання молодших школярів в умовах реформування освіти в Україні і, зокрема, в умовах реалізації Концепції "Нової Української Школи", вимагають додаткових досліджень.

Мета. Розкрити вплив упровадження нетрадиційних уроків у початковій школі на формування інтересу до навчання учнів.

Виклад основного матеріалу. Кінець століття ознаменувався для педагогічної практики різким зниженням інтересу школярів до навчання, чому певною мірою сприяли застарілі форми уроку. Пошук інновацій у формах навчання привів до появи так званих нестандартних уроків.

Зрозуміло, ніхто не вимагає скасування традиційного уроку як основної форми навчання і виховання дітей. Мова йде про використання в різних видах навчальної діяльності нестандартних, оригінальних прийомів, що активізують всіх учнів, підвищують інтерес до занять і разом з тим забезпечують швидкість запам'ятовування, розуміння і засвоєння навчального матеріалу з урахуванням, звичайно, віку і здібностей школярів.

Нетрадиційні уроки в початковій школі, як і раніше, займають значне місце. Це пов'язано з віковими особливостями молодших школярів, ігровою основою даних уроків, оригінальністю їх проведення.

Як показує практика, педагоги постійно шукають методи і форми поживлення уроку, намагаються урізноманітнити форми пояснення і зворотного зв'язку, оскільки молодший школяр має специфічні вікові особливості: нестійка увага, переважання наочно-образного мислення, підвищена рухова активність, прагнення до ігрової діяльності, різноманітність пізнавальних інтересів [2]. Для того щоб підтримувати на уроці увагу дітей, необхідна організація активної та цікавої розумової діяльності. І головну роль в цьому відіграють нетрадиційні уроки.

Нетрадиційні уроки – один із засобів активізації пізнавальної діяльності. Більшість з них спрямовані на розвиток творчого потенціалу, самостійності і творчої

самореалізації учнів. Вчителі іноді вкрай мало використовують можливості діючих програм, щоб пробудити здатність учня дивуватися. Як відійти від однотипної структури уроку, подолати стереотипність у навчанні, зробити урок цікавим, радісним? Це питання хвилює багатьох вчителів.

Характерною особливістю розвитку уроку в 80–90-х є процес виникнення нетрадиційних форм уроку. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури показує, що поняття "нетрадиційна форма уроку" не має чіткого визначення, залишається вкрай розпливчастим. Варто відзначити і велику кількість синонімів, серед яких – "нестандартний урок", "нетрадиційні технології уроку", "нетрадиційні види уроків".

Як показує практика, нетрадиційні уроки можуть стати основою для подолання одного з найсерйозніших протиріч сучасної освітньої системи: між потребою суспільства в нових підходах до організації освітнього процесу та доцільністю збереження традиційних форм навчання і виховання. Ціла низка властивостей, наприклад, цільова орієнтація, характер взаємодії педагога і учня, їх позиції в ході навчання, роблять дані форми уроку "нетрадиційними" з тенденцією до інноваційності. При цьому зберігається урочна форма з усіма наслідками, можливостями і обмеженнями.

Такі уроки розширюють можливості вчителя, зближують дітей, розвивають їх пізнавальний інтерес. Але нетрадиційні уроки лише доповнюють звичайний урок, оживляють його, залучають учнів до активної роботи і вдосконалюють навчальний процес. На нетрадиційному уроці вчитель пропонує учням щось нове, несподіване, цікаве [4].

Існує кілька різновидів нетрадиційних форм уроку, кожна з яких вирішує свої освітні, розвивальні, виховні завдання. Однак всі вони переслідують велику мету: підвищити інтерес учнів до навчання, предмета і, тим самим, підвищити ефективність навчання. Багато нетрадиційних уроків за обсягом і змістом розглянутого на них навчального матеріалу виходять за рамки шкільної програми і пропонують творчий підхід з боку вчителя й учнів.

Ефективність навчального процесу багато в чому залежить від уміння вчителя правильно організувати урок і грамотно вибрати ту чи іншу форму проведення заняття.

Багато вчителів творчо працюють над використанням незвичайних різновидів уроку, нових побудов навчальних занять, докорінно відрізняються від так званих нестандартних уроків класичного зразка.

Потрібно сказати, що хоча це авторські уроки, які відображають оригінальність мислення та творчі здібності окремих талановитих вчителів, їх форми, методи, прийоми можуть успішно застосовувати і викладачі інших шкільних дисциплін. Копіювати не можна, використовувати досвід потрібно і корисно.

Аналізуючи досвід учителів початкової школи, ми можемо систематизувати види та форми нетрадиційних уроків, а саме: урок – рольова гра, урок-прес-конференція, урок-змагання, урок-КВК, урок-подорож, урок-аукціон, урок з використанням дидактичної гри, урок – театралізована вистава, урок-твір, урок-випуск "живої газети", урок винахідництва, комплексно-творчий урок, урок-огляд самодіяльної виставки, урок-екскурсія, захист знань, захист ідей, урок удвох, урок-зустріч, урок-казка, урок-твір, урок винахідництва, урок – творчий звіт, комплексно-творчий звіт, урок-виставка, урок винахідництва, урок "дивовижне поруч", урок фантастичного проекту, урок-розповідь про вчених, урок-портрет, урок-сюрприз, урок-подарунок, заочна екскурсія, прогулянка, вітальня, подорож у минуле (майбутнє), урок-гра: "Придумай проект", урок-"доміно", перевірочний кросворд, урок у формі гри "Лото", урок типу "Слідство ведуть знавці", урок – ділова гра, гра-узагальнення, урок типу КВК, урок "Що? Де? Коли?", урок естафета, конкурс, гра, дуель, змагання, урок-журнал, урок-вікторина, урок – футбольний матч, урок-тест, урок-гра для батьків, урок – дидактична гра, урок-кросворд, гра-узагальнення тощо [5].

Поряд з тим, ми повинні звернути увагу на ознаки нетрадиційного уроку: урок несе елементи нового, змінюються зовнішні рамки, місця проведення; використовується позапрограмований матеріал, організується колективна діяльність у

поєднанні з індивідуальною; емоційний підйом учнів через оформлення кабінета, дошки, музики, використання відео; організація і виконання творчих завдань; обов'язковий самоаналіз в період підготовки до уроку, на уроці і після його проведення [3].

До таких уроків треба ретельно готуватися: давати попередні завдання, пояснювати побудову уроку, роль і завдання кожного учня; готувати наочні посібники, карти, дидактичний матеріал. Передбачається хід занять з урахуванням рівня та особливостей як класу в цілому, так і окремих школярів, характеру і здібностей учнів, які отримали конкретне завдання, послідовність операцій. Підготовка будь-якої нетрадиційної форми уроку вимагає від педагога великих витрат сил і часу, оскільки він зазвичай виступає в ролі організатора. Тому перш ніж братися за таку роботу, слід зважити власні сили й оцінити можливості. Для успішної підготовки нетрадиційного уроку та його проведення вчитель повинен володіти низкою особистісних якостей і відповідати деяким вимогам, основними з яких є: добре знання предмета і методики; творчий підхід до роботи, винахідливість; усвідомлене ставлення до використовуваної нетрадиційної форми уроку в навчальному процесі; урахування особливостей власного характеру і темпераменту [6].

Нетрадиційні уроки краще проводити як підсумкові при узагальненні та закріпленні знань, умінь, навичок учнів. Як правило, вони присвячені якійсь конкретній темі, і для її розкриття вже потрібно володіти певним набором знань, фундаментом, на якому базується особистісне сприйняття і розуміння досліджуваної проблеми.

Відзначимо, що занадто часте звертання до подібних форм організації навчального процесу недоцільне, тому що нетрадиційне може швидко стати традиційним, що в кінцевому рахунку призведе до зниження в учнів інтересу до предмета і навчання.

Висновки. Таким чином, нетрадиційний урок – це можливість розвивати творчі здібності та особистісні якості учня, оцінити роль знань і побачити їх застосування на практиці, відчути взаємозв'язок різних наук, це самостійність і зовсім інше ставлення до своєї праці.

Нетрадиційні форми проведення уроків дають можливість не тільки підвищити інтерес учнів до предмета, що вивчається, а так само розвивати їх творчу самостійність, навчати роботи з різними, найнезвичайнішими джерелами знань.

Сама організація такого уроку підводить учнів до необхідності творчої оцінки досліджуваних явищ, особливо результатів діяльності людини, тобто сприяє виробленню певного позитивного ставлення до природи.

Література

1. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання. Запоріжжя: Просвіта, 2006. 157 с.
2. Вахрушева Т. Ю. Інтерактивні технології навчання як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Нові технології навчання*. 2007. С. 64–68.
3. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку. *Початкова освіта*. 2005. № 7. С. 2–5.
4. Нестандартні уроки в початковій школі / упоряд. О. Кондратюк. Київ, 2005. 128 с.
5. Нестандартні уроки в початковій школі / упоряд. Л. І. Нечволод. Харків: ТОРСІНГПЛЮС, 2007. 87 с.
6. Мельник Н. М. Впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес. *Початкове навчання*. 2006. № 13 (89). С. 2–5.
7. Салтишева В. М. Уроки математики за нетрадиційною структурою. *Бібліотечка вчителя*. 2007. 72 с.
8. Свідлова Л. Інтерактивні технології на уроці читання. *Початкова освіта*. 2006. № 44. С. 4–21.
9. Суховерхова Л. П. Вивчення нового матеріалу на інтерактивному уроці. *Управління школою*. Харків, 2008. № 3. С. 25–27.
10. Турищева Л. В. Психологічні особливості проведення нестандартних уроків. *Педагогічна академія пані Софії*. 2006. № 3. С. 21–28.

References

1. Bakhanov, K. O. (2006). *Innovatsiini systemy, tekhnolohii ta modeli navchannia* [Innovative systems, technologies and models of training]. Zaporizhzhia: Prosvita [in Ukrainian].
2. Vakhrusheva, T. Yu. (2007). Interaktyvni tekhnolohii navchannia yak zasib aktyvizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv [Interactive learning technologies as a means of activating students' educational and cognitive activity]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies*, 64–68 [in Ukrainian].
3. Karasyk, A. (2005). Struktura i metodyka interaktyvnoho uroku [Structure and methodology of the interactive lesson.]. *Pochatkova osvita – Primary education*. 7, 2–5 [in Ukrainian].
4. Kondratiuk, O. (Eds.). (2005). *Nestandardni uroky v pochatkovii shkoli* [Non-standard lessons in elementary school]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Nechvolod, L. I. (Eds.). (2007). *Nestandardni uroky v pochatkovii shkoly* [Non-standard lessons in elementary school]. Kharkiv: TORSINHPLuS [in Ukrainian].
6. Melnyk, N. M. (2006). Vprovadzhennia interaktyvnykh tekhnolohii u navchalno-vykhovnyi protses. *Pochatkove navchannia – Primary education*. 13 (89), 2–5 [in Ukrainian].
7. Saltysheva, V. M. (2007). Uroky matematyky za netradytsiinoiu strukturoiu. *Bibliotechka vchytelia – Teacher's library* [in Ukrainian].
8. Svidlova, L. (2006). Interaktyvni tekhnolohii na urotsi chytannia. *Pochatkova osvita – Primary education*. 44, 4–21 [in Ukrainian].
9. Sukhoverkhova, L. P. (2008). Vyvchennia novoho materialu na interaktyvnomu urotsi. *Upravlinnia shkoloiu – School management*. Kharkiv. 3, 25–27 [in Ukrainian].
10. Turishcheva, L. V. (2006). Psykholohichni osoblyvosti provedennia nestandardnykh urokiv [Psychological peculiarities of conducting non-standard lessons]. *Pedahohichna akademiia pani Sofii – Ms. Sofia's Pedagogical Academy*. 3, 21–28 [in Ukrainian].

Дубровская Л. А.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, начального образования и образовательного менеджмента Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Самойленко Е. В.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, начального образования и образовательного менеджмента Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Дубровский В. Л.

старший преподаватель кафедры педагогики, начального образования и образовательного менеджмента Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Педагогические особенности использования нетрадиционных уроков в начальной школе

В статье авторы поднимают проблему использования нетрадиционных уроков в младшей школе. Педагоги и ученые обращают внимание на актуальность исследования темы.

Следует обратить внимание на то, что необходимо заменить традиционные уроки нетрадиционными, которые повышают интерес к знаниям.

Ключевые слова: начальное образование, начальная школа, младший ученик, познавательные интересы, причины успешности обучения, нетрадиционные уроки.

Dubrovsk L. O.

candidate of science, associate professor of Pedagogic, Primary Education and Educational Management of Nizhyn Gogol State University, Ukraine, Nizhyn

Samoilenko O. V.

candidate of science, associate professor of Pedagogic, Primary Education and Educational Management pedagogic of Nizhyn Gogol State University, Ukraine, Nizhyn

Dubrovsky V. L.

senior lecturer department of Pedagogic, Primary Education and Educational Management of Nizhyn Gogol State University, Ukraine, Nizhyn

In the article, the authors raise the urgent and important problem of introducing unconventional lessons. It is noted that the formation and development of interest in learning is one of the current problems of modern elementary school. Attention is drawn to the fact that the elementary school should not only provide students with a certain amount of knowledge, but also form a cognitive interest in them. The necessity of using non-traditional lessons in the elementary school educational process is noted, which positively influences the quality of mastering their knowledge, formation of various subject skills, creation of conditions for self-realization of students, stimulation of their cognitive activity, education of diligence and responsibility.

It should be emphasized that this is not about canceling the traditional lesson as the main form of education and upbringing of children, the use of non-standard, original techniques in different types of educational activities that activate all students, increase interest in the classes and at the same time provide speed of memorization, understanding and assimilation of educational material, taking into account, of course, the age and abilities of students.

The effectiveness of the teacher's ability to properly organization an unconventional lesson is analyzed. The authors focus on systematizing the types and forms of non-traditional lessons.

Key words: elementary education, elementary school, junior student, cognitive interests, success factors of studying, non-traditional lessons.